

KÉSO ELISMERÉS EGY ELFELEDETT ÍRÓ IRÁNT.

Irodalomtörténetünk alig ismeri nevéről *Albisi Pánczél Dánielt*; életéről s írói munkásságáról csak gyér emlékezet maradt fenn, mintha azok közé tartozott volna, kik az emberiségnek számát szaporítják, de erkölcsileg hasznára nincsenek. Pedig ha e század elején élt azon színészek nemzeti hálára méltók, kik a magyar színészettel a nyelvnek és nemzetiségnek országszerte apostolai voltak: nem kevesebbé érdemli ezt az a kis erdélyi írói kör, mely 1787. Bécsben Szacs vay Sándor körül csoportosulván: oltárt gyűjtött a nemzeti irodalomnak s szent tüzét csaknem fél századig kialudni nem engedte.

E kör egyik ritka erélyű, munkás tagja volt Pánczél. Ő erdélyi, székely származású volt. 1760. Háromszéken született, Albis községben, alsóbb iskoláit hazájában végezte, 1789—1790. a pesti egyetemen matematikát, gyakorlati geometriát és gazdaságot végzett; akkor Szacs vayhoz Bécsbe ment s a *Magyar Kurir* szerkesztésében őt segítette. Midőn ez 1793. elején a laptól elmozdított, kérte a kiadási jogot, de nem nyerte meg; megalapította tehát még azon évben a *Magyar Mercurius* című folyóiratot s 1798-ig önállóan, azután 1810-ig a *Kurir*-ral egyesítve adta ki. Ennek szerkesztői joga ekkor szabály áthágás miatt Decsi Sámuel-től elvételvé: a lap egyideig függőben maradt, kérte annak ráruháztatását, de fogamat nélkül; később *Magyar Hirmondót* akart indítani; ezt sem nyervén meg: harmadízben a *Kurir* szerkesztése jogának közte és Decsi s örökösei közt megosztását kérte, a mit meg is nyert 1813-ban, s ez idő óta azt és saját külön folyóiratát szerkesztette, és pedig a *Kurir*-t 1827-ben december 15-én történt haláláig.

Harmincz évnél tovább szolgálta a magyar irodalmat, Austria fővárosában, mint egy folyóiratnak alapítója, egy szükséges és népszerű politikai hírlapnak fentartója. Ez nem közönséges érdem abban az időben, midőn a magyar irodalom alig ébredezett, midőn Bécsben kevés volt a magyar olvasó, s a mi volt is, el volt németesedve, a nemzeti érdeknek érzése s magasb öntudata nélkül.

E század közepén innen is a legragyogóbb tollu magyar publicista indított volt meg Bécsben politikai magyar lapot. Az olvasó emlékezhetik Török János *Magyar Sajtó*-jára, de csakhamar megszűnt, pedig ekkor 25—30,000 volt Bécsben a magyarok száma s köztük a legnagyobb arisztokraták.

Mennyivel nehezebb volt Pánczélnek lapjai körül Magyar- és Erdélyországhól írókat és előfizetőket gyűjtteni! Mily szigorún

ellenőrizte minden léptét a censura! S mily korlátolt volt a politikai élet!

A magyar udvari kancellária nem akarta, hogy az erdélyiek külön lapot tartsanak fenn: politikája volt, hogy egyesítsen minden téren minden magyar érdeket. Az erdélyi kancellária fenn akarta tartatni a Szacsvay által szerzett lapkiadási jogot s főleg erdélyiek közreműködésével kívánta azt szerkesztetni, hogy e kis ország közérzete és közállapotai megbízható s a viszonyokat ismerő levelezők és munkatársak által abban hiven legyenek képviselve és tolmácsolva.

Minden kis jogért meg kellett a pályatéren küzdeni.

Minden kancellári, előadói, censori változásnál megújultak az erdélyiekre nézve a létezés akadályai.

Pánczél elébb hivatására képtelennek akarták bélyegeztetni. Ő a pesti egyetemen dicséretesen végzettségére hivatkozott, s előfizetői és jóakarói nagy számát hozta fel védelmére.

Azután azt hozták fel ellene, hogy a magyar és erdélyi hirlap szerkesztője kétféle irányban s olykor kétféle szellemben közölvén a híreket és tényeket: a közönség zavarba jő, melyiket higgye, s egyik közönség békétlenkedik a másik ellen, hogy többet és szabadabban írott közléseket olvas. Egyformásítani kell a vizsgálati eljárást — mondák — s ezt csak annak egy kézbe adása által lehet. Kivették tehát Pánczél censora, Chronenthal erdélyi udv. kancelláriai tanácsos kezéből e jogot s Szekeres, magyar udvari kancelláriai előadóra bízta, csak az erdélyi közlésekre hagyván fenn az erdélyi censor vizsgálati jogát.

Pánczél erős türelmét állította ezekkel szembe. Szacsvay hirtelen bukása eszélyessé tette. Ő élére a dolgot nem állította. Az anyaország jogos követelései és kormányférfiai iránt elismerést s alkalmazkodást tanúsított, az akadályokat megkerülte, az ellenvetéseket simán oszlatta el, közléseiben óvatos volt — feddésben sem részesült évek során át.

Ily modorral s erélylyel vivta ki lapja és önfennállását. Magyarországon és Bécsben ez időben 15 különböző lap és időszaki irat keletkezett; de a *Hazai Tudósítások*, *Tudományos Gyűjtemény* címűn és *Pánczél Kurir*-ján kívül hosszabb-rövidebb fennállás után valamennyi megszűnt. Így a *Hadi és más nevezetes történetek*, *Magyar Hírvivő*, *Gazdasági Ujság*, *Magyar Muzéum*, *Orpheus*, *Mindenes Gyűjtemény*, *Urania* stb. Némelyik létre sem jött, a másik néhány hónapig vagy egy pár évig állott fenn. Míg a legkitünőbb magyar tudósok: *Görög Demeter*, *Szabó Dávid*, *Kármán*, *Kiss János*, *Kazinczy Ferencz*, *Dübrönte* stb. nem voltak képesek lapjaikat és folyóirataikat állandóul meggyökereztetni, Pánczél harmadfél évtizeden át fenntartotta saját művét.

E férfi többet tett és kevesebb elismerésben részesült sok ünnepeknél.

Bécsi élete folyamából látszik, hogy egészen beleélte magát az ottani viszonyokba; szerkesztői állásának politikai fontossággal s vonzerővel kellett birnia, mert nehezen nyerte meg, sokat ostromolták és sokan vágytak rá. Kérvényeiből kitérünk, hogy az neki existentia-kérdés volt és sorsához képest önfentartása eszközeit meg is adta; de az is látszik, hogy hazája iránt mély és komoly szeretet élt lelkében s a nemzet jogai és becsülete, irodalma és érdekei iránt élénk érzéke volt.

Allását azonban vagy nem használta fel magán érdekeire s vagyonszerzésre, vagy előregedvén, tekintete megcsökken; mert utolsó éveiben előfizetői száma tetemesen alászállott. Ezért halt meg oly — mondhatni — szánalmat ébresztő szegénységben, a milyennek állapotát a hivatalos hagyatékfölvétel mutatja.

Közlöm azt csaknem szószerint, hazai irodalomtörténetünk kiegészítése s az elfeledett tudós érdemeinek — ha későn is — elismertetése végett.

Az alsó-ausztriai nemesi törvényszék [*Forum Nobilium*] 1828. január 12-én tudatta az erdélyi udvari kancelláriával: »hogy *Albisi Pánczél Dániel*, a bécsi magyar ujság, [a *KURIR*] szerkesztője december 15. 1827-ben meghalt, csak kevés értékű hagyatéka maradt hátra, a mi nem elég adósságai törlesztésére; fölkérte, hogy rokonaival — ha lennének — tudassa s ha a hagyatékhoz jogot formálnak, utasítsa ezen törvényszékhez.«

A lezárolási hivatalos jelentésből kiderül: »hogy egy unokaöccse volt, a ki Erdélyben predikátor; hol? nem tudatik; a hir testvéröcsről is szólt; halála 67 éves korában érte el, özvegye, sem gyereke nem volt, végrendelete sem maradt; a hagyatékot átvette görög kath. lelkész Fogarasi István, a megholtnak jó ismerőse; a ki el is temette s a lezárolási jegyzőkönyvet aláírta. Hivatalos iratok, rendjelei nem voltak; könyvei, kitüntető iratok, reliquiák sem.

»Ingo-vagyona: I., egy régi posztóköpeny és egy régi hasonló kabát, két régi posztónadrág, egy régi posztófrakk, két mellény, egy pár régi eszima, egy kalap. II. Lágy fából készült asztal, négy régi szék, lágy fából való ágy, egy szalmazsák, két párna, egy pokrócz.

Adósságai: Herdy Teréz nevű háziasszony két havi szállásbérben követel 16 forint 40 krt ezüstpénzben, követelését igazolja az aláíró lelkész.

A betegségi és temetési költségeket az erdélyi udvari kancelláriánál való gyűjtésből fedezték. Sokkal feljülhaladván a követelés a hagyatékot: a szállásadónő kérte annak hitelezési jogczímen házánál hagyatását s a halott lehetőleg siető elvitetését, hogy a már rég kiadat-

lan szállás kiadathassék, a minek hosszasan üresen maradása nagy kárára lenne.

Fizetése máshonnan vagy valami nyugdíja nem volt.

A lezárolásnak decz. 22. megtörténtét s a hagyatékfölvételt igazolták: E. v. Rarrel m. pr. tartom. törvényszéki titkár, mint biztos, Fogarasi István m. pr. a Szent Borbára névről nevezett gör. kathol. egyház plébánusa, Dózsa József m. k. eszászári királyi tanácsos és erdélyi udvari kanczelláriai titkár, Krammer m. pr. Tollvivő.

Ezen lezárási jegyzőkönyvre a következő végzés kelt:

Adassék vissza a birtokosnak azon utasítással, hogy a zárt azononnal nyissa fel, a mi kevés hagyatéka van, egy különben is végbemenő árverésen adassa el, a szállásadónak a lelkész által igazolt 16 frt 40 krt fizesse ki, a netaláni maradványt tegye letéteménybe, s mindenről legfeljebb január 30-káig tegyen tudósítást. Egyébiránt a tárgyalás mint bevégzett dolog jegyzendő be s egy hivatalból láttamozott másolata az erdélyi udvari kanczelláriához juttatandó. Aláírva: Az alsó-ausztriai cs. kir. tartományi Törvényszéktől. Bécs, decz. 29. 1827. báró Malberg m. pr.«

Ezután kitudódott, hogy a megholt az ő ujságáért az előfizetési pénzeket a cs. kir. udvari postahivataltól vette; minek folytán Steinböck postatiszt e tárgyban ezen felvilágosítást adta: »A meghalt valóban az udvari postahivataltól kapta kezébe az előfizetési pénzeket, melyek 1827-ben mintegy 100—140 forintra mehettek ezüstben; de ezen pénz a meghalt által kiállított s az udvari postahivatalnál őrizetben levő elismervény [*Reversalis*] szerint senkinek másnak ki nem adható, miután könyvnyomató Haykel özvegyének fizettetik szállított papirosért őt illető 1300 forint követelése apasztására. . . . Az elismervény a bizottságnak előmutattatott.« Költ december 23-kán Gruber F. alsó-ausztriai tartományi törvényszéki kiadóhivatali segéd által s a hivatal pecsétével megerősítettett. . . .

A Magyarország legszélső keleti határain született férfi és író tehát hajtva és sodorva a sors változandósága által, messze nyugaton, Bécsben végezte hosszas és munkás életét. Idegen földön s tán jeltelen sírban pihennek porai, emlékezete fölött, most — félszázad után gyúl fel az emlékezet világa, s én — a szintén kis hazámtól távol bujdosódó székely — mondok áldást a híven munkálkodott székely nevére.

* * *

E rövid életrajz hű és megható képét adja csak félszázad előtt is irodalmi viszonyainknak. Ha egybe hasonlítjuk ezeket a maiakkal, okunk van örvendeni a haladás fölött. Az *írói nyugdíjalap* s a mit a *hírlapírók* most gyűjtnek, lelkesítően emel föl minden

magyar szívet. Nagyobb politikai lapjaink szerkesztőinek ma bizonyára más hagyatékfölvétele lenne, s temetésök költségét nem kellene közadakozásból fedezni. Ott lenne a kísérek közt az irodalomért lelkesülő magyar ifjúság, fáklyákkal és koszorúkkal. Száznál több lap bucsuja hangzanék utána s az évről-évre megújuló Mindenszentek estején az ünneplőmécsvilága sem hiányoznék. De mégis meg kell vallanunk, hogy javult irodalmi viszonyink daczára, sok hasznos életű író él még ma is, kivált elagott korában nagy szükölködésben. Ez egy fekete pontot képez nemzetünk belső életében, mely a Pánczél hagyatéki jegyzőkönyvéhez hasonlóan összeszorítja a nemesb szívet s elborulttá teszi a hazafui kedélyt. Oly szép pályán, annyi ideig a nemzet előtt világotlani s végre mégis oly sorsban halni el, ez az, ami lehangol, de a minék megváltozásához immár biztos a remény.

JAKAB ELEK.

J E L E N T É S

A SÓVÁRI SOOS-CSALÁD OKLEVÉLTÁRÁRÓL. 1)

A M. Történelmi Társulat tizenkét évi működésének s kivált vándorgyűléseinek becses eredményeként üdvözölhető ama tény, melynél fogva mindazon oklevelek, iratok, levelezések, melyek századokon át elrejtve, jól rosszul fentartva, ez ideig a történészek, a történet-kutatóknak hozzáférhetlenek valának: immár napfényre kerülve, a hazai történetírás hézagait pótolni hivatva leendnek. Feltáruznak a leveles-ládák, s egymásután jutnak felszínre a becsesnél becsesebb adatok, melyek a nemzetélet régelmúlt századait megvilágítva, előnkbe tárják cultur-életünknek, birtok-jogviszonyainknak, egyházi, vallási, politikai, feudalis, hadi eseményeinknek nevezetes mozzanatait, melyekről régibb történetseinknek tudomásuk nem volt, mert a féltékenyen őrzött levéltárakba bepillantást nem szerezhettek.

Az utolsó tíz év alatt közkinccsé vált s felhalmozott oklevéltári adatok, kiadatlan okiratok rendszeres feldolgozása, csak most tárhatja az olvasó elé ezer éves fejlődését mindannak, a mihez magyar név, míveltség, ipar, élet és vér tapad.

Alighogy a Kállay, Jeszenák, Eszterházy, Hanvay, Danch és Berényi családok leütötték a lakatot oklevéltáraik ajtajáról s a magyar nemzeti múzeum oklevéltári osztályába letéteményként elhelyezve, a tudós közönségnek hozzáférhetővé tették: íme a múzeum oklevéltári osztályában, ezen letétemények sora ismét

1) Felolvastatott a M. Tört. Társulat v. ülésében.